

<https://doi.org/10.62837/2024.3.362>

ŞƏMİLOVA ŞAHNAZ VAQİF

Gəncə Dövlət Universiteti

Baş müəllim, GDU- nun doktorantı

chahnazchamilova@yahoo.fr

JAK PREVER POEZİYASINDA ƏNƏNƏ VƏ NOVATORLUQ

Açar sözlər : *poeziya, küçə dili, sürrealizm, şeir-tamaşa, şeir-film*

Ключевые слова: *поэзия, уличная лексика, сюрреализм, пьеса-стихия, фильм-стих.*

Keywords: *poetry, street language, surrealism, poem-play, poem-film*

II dünya müharibəsindən sonra fəaliyyət göstərən sənətlərlərindən fərqli olaraq Jak Prever (1900-1977) sadə, lakin ehtiras, istehza, yumor və incəliklə dolu poeziya üzərində işləyir. Xalq mədəniyyətinə hədsiz yaxın olan bu anarxist və libertarian parisliyə görə yaradıcılıq gündəlik həyatın bayağı tərəflərini özündə əks etdirən bir çox folklor nümunələri ilə sıx bağlıdır. Bəstəkar-şairə görə ən populyar əsər aşkar və bayağı reallığa ən yaxın olan əsərdir. Şübhəsiz, bu bayağılıq və sadəlik XX əsrin yeni ritorikasının diktə etdiyi incəlik, zəriflik və məharətdən ibarət olan “bədi yaradıcılıq”a heç bir xələl gətirməməlidir. Əksinə, qurulmuş şifahi söz oyunu sayəsində ona orijinal bir ton verməlidir: sözlərdə tərsinə çevirmələr (inversiyalar), hərf və hecaların yerdəyişməsi, sadalamalar, təkrarlar, və s. Nəticədə, kino və musiqi kimi iki məşhur sənətlə əməkdaşlıq edən bir şair üçün poeziya hər şeydən əvvəl xalq mədəniyyətindən keçərək ən poetik mənada formalaşan “səyahətə dəvət” kimi ifadə olunur. Bu isə öz növbəsində musiqi və kinonu bir növ silkələyir, həmçinin müharibədən sonrakı dövrün “kədərli vicdanını” tarazlayan nağılları, şaradaları (söz oyunu, tapmaca) və bütün kiçik hekayələri dövrüyyəyə gətirir: [1, s.80-82]

Rappelle-toi Barbara

Xatırlayırsanmı Barbara

Il pleuvait sans cesse sur Brest ce jour-là

Həmin gün Brestə yağış yağırdı

dayanmadan

Et tu marchais souriante

Və sən gülümsəyərək yeriyirdin

Épanouie ravie ruisselante

Gülürüz məmnun sərbəst halda

Sous la pluie

Yağışın altında

Rappelle-toi Barbara

Xatırlayırsanmı Barbara

Il pleuvait sans cesse sur Brest

Brestdə yağışlı bir gün idi

Et je t'ai croisée rue de Siam

Və mən səninlə Siam küçəsində rastlaşdım

Tu souriais

Sən gülümsəyirdin.

(Paroles, 1946, s.208)

[.....]

Mövcud reallıqların fərqli səslənməsi, saf bir vicdanın hiss etdiklərini ifadə etmək üçün poetik sözlərdən istifadə Preverin poetik dühasının xarakterik xüsusiyyətləri idi. Şairin “Histoires” (1946), “Paroles” (1946) “Spectacle” (1951) və

“Fatras” (1966) şeirlər toplusunda əksini tapan şeirlər bəziləri üçün şıltaq və ya pafoslu, digərləri üçün isə inanılmaz və ya alleqorik təsir bağışlayır. Burada sözlər və misralar çox vaxt improvizasiya kimi görünür. Onları təsvir etmək üçün seçilmiş ton bəzən qəzəb, bəzənsə həzinlik ifadə edir. Sözlər və misralar müxtəlif şifahi tapıntılarla harmoniya təşkil edən parçaların kollajından ibarət sürrealist mədəniyyətə məxsus incə bir qarışığı ortaya qoyur.

Amerikalı şair Ev Merriam Preveri “Fransada XX əsrin ən məşhur şairi” adlandırır. O, qeyd edir ki, Prever 30-cu illərin əvvəllərində şeir yazmağa başlasa da, 1946-cı ildə çap olunan “Paroles” şeirlər toplusu ilə gündəmə gəldi. Kitab yüz minlərlə nüsxə satılaraq bestseller oldu. Yazıçı, tənqidçi Vilyam E. Baker şair haqqında yazır: “Preverin bir neçə ilk şeir kitablarının adları, o cümlədən “Paroles-sözlər” də daxil olmaqla, şairin üslub meyillərini “çox ümumi şəkildə” ifadə edir. “Sözlər-Paroles”- şair hər cür adi deyimləri yüksək ifadəli etmək üçün dahiyənə bir məharətə malikdir, “Tamaşa-Spectacle” - onun şifahi fəndləri (söz oyunları) çox vaxt bir kloun və ya sehrbazın məzhəkələrinə uyğun gəlir və “Yağış və gözəl hava- La Pluie et le beau temps” - onun simvollarının emosional tonları həyat və sevginin günəşli- yağışlı, qışlı- yaylı dövrünün klassik sadəliyini özündə daşıya bilir” [2].

Jak Prever zəngin xalq dilinə arxalanaraq və ondan məharətlə istifadə edərək öz poeziyasını poetik vərdislərdən azad edir. Preverin poeziyası oxucuların gözlərini açır, yəni onları həqiqətə kökləyir. Şairə görə poetik quruluş duyğuların yer aldığı bir çərçivədir. Onun şeirlərisə həqiqətə həm ifadə anında, həm də bütün dövrlərdə, zamansız bir şəkildə çatmağa imkan verir. Jak Prever poeziyasının xalq yaradıcılığından qaynaqlandığını vurğulayan Moris Nado yazır: “O, xalqın tərəfindədir, xalqa rəğbət bəsləyir, onunla eyni düşmənləri var, o, “orta fransız təbəqə”sinin başa düşdüyü dildə danışır [3, səh. 255-256].

J.Prever yaradıcılığı orijinallığı ilə fərqlənir. Bu orijinallığı səciyyələndirən cəhətlərdən biri də Preverin yaxşı bir hekayəçi olmasıdır. Bu özünü xüsusilə şairin “Paroles”dən sonra yazdığı “Histories” şeirlər toplusunda parlaq büruzə verir. Preverin hekayə və ya nağıllar haqqında olan düşüncələri bu topludakı şeirlərində əks olunur. Şairin qələmə aldığı hadisələr məlum hekayə modelini izləyir və onları canlandıran personajlar bir-birinə münasibətdə inkişaf edir. Bəzi şeirlərində şair söyləməkdən çox nəyisə müəyyən edir. Bu ismi ifadələrin və ya natamam cümlələrin bir-birinin ardınca vəziyyəti təsvir etdiyi “Premier jour-Birinci gün” və ya “Le message-Mesaj” kimi şeirlərdə daha qabarıq şəkildə görünür. Şairin “Le jardin-Bağ” adlı qısa şeiri isə ədəbiyyət kimi görünən bir saniyədən bəhs edir. Bergensin fikrincə, “bir çox cəhətinə görə Prever qeyri-poeziya cərəyanında əsas fiqur kimi təsnif edilir. Onun müasir sosial və siyasi mövzulara diqqət yetirməsi simvolistlərin özünüdərk sənətindən nəzərə cərpacaq dərəcədə uzaqdır” [4, s. 82].

Prever poeziyanı küçə dilinə kökləyir. “Prever yazanda danışır sanki. Onun səsi ədəbiyyatdan yox, küçədən gəlir”. Yazıçı Jorj Riböman Deseynin bu sözləri əsrin əvvəllərində Paris yaxınlığında, Nöli-Sür-Sendə, dindar burjua mühitində doğulan, lakin öz vəsvəsə və zövqündən dolayısi ələ salmaqdan heç vaxt vaz keçməyən bu adamı tam dolğunluğu ilə səciyyələndirir. Prever poeziyasının dil

probleminə toxunan Kənan Sərialıoğlu yazır: “Onun lirizmi ən adi mövzularla bağlıdır və sözlərdəki yaradıcılıq və məhvetmə gücünün bütün enerjisini söz oyunlarında göstərir. Şeir hər yerdədir; küçələrin künclərində, dodaqların kənarında, divara yapışdırılmış şəklin bükülmüş hissəsindəki külək kimidir. “Paroles-Sözlər”də (1946) onu geniş kütlələrə tanıdan ilk kitabında yazı üslubuna görə “yazıçıdan daha çox bir zorba” kimi görünsə də, “Spectacle” (1951) və ya “La pluie et le beau temps” (1955) adlı toplularında o, qətiyyətli və bənzərsiz bir estətdir və həyat münasibətləri haqqında hər səhifədə eyni ənənəni, səviyyəni saxlayan bir çılgındır” [5, s.45.]

Qayetan Pikona görə isə “Preverdə xalq dilinin dühası ilə birləşən, qrammatiklərin elmindən min dəfə daha fəal olan instinkt bəlağəti var, onun bu şifahi ixtiracılıq istedadı xalq dilində işləyir: onun əyləncəli sözlərində, canlılığında, azadlığında, yaradıcı və yenilənmə potensialında, kobud və xoş sözlərində, məzəli sözlərinin komikliyində, tapıntılarının gözlənilməzliyində, replikalarının təkzibedilməz inandırıcılığı gücündə” [6, s.230]. Pikon hesab edir ki, Prever poeziyasının uğuru onun təklif etdiyi yeni dilə əsaslanan müasirliyə söykənir. Küçə dili təbii olaraq şifahi və yazılı dil arasındakı əlaqə məsələsini gündəmə gətirir. Tənqidçilər Prever poeziyasının yazı üzərində diksiyaya üstünlük verməsi ilə razılaşırlar. Formal olaraq misralar qeyri-bərabərdir, durğu işarələri məhduddur, danışq dilinə xas olan qrammatik boşluqlar “La Crosse en l’air” şeirində olduğu kimi düzəldilmir. Bu şeir canlı xalq danışq dilinə xas çoxlu sayda sözləri təqdim edir. Məsələn, “gueuler-qışqıraraq danışmaq” və ya “s'en balancer-vecinə almamaq” fellərinin mülayim, yumşaq jarqonları sadəcə dəb xətrinə işlənməyib, onlar bu gün də aktuallığını qoruyub saxlayır və poetik mətnə gözləmədiyimiz nidalarla qarışdırılır.

Prever öz istedadı və bacarığı ilə gündəlik dili poeziyaya çevirir. Reklam şüarları, adət-ənənələr, hazır ifadələr və klişələr də buna təsir edir. Jak Seqelaya görə, poeziya ilə reklam arasında əlaqə var. “Reklam küçənin poeziyasıdır. Prever şüarla (sloqanla) danışır” [7].

Pujolun fikrincə isə “Mətnin bədahətən (improvizə edilmiş) görünüşü çox vaxt ona ardıcıl kompozisiyalarda olmayan poetik cazibəni verir. Yalnız Preverin azad ilhamı, bir tərəfdən konkretdən qidalandığı, digər tərəfdən isə dili adi mənəsindən əsla çıxarmadığı üçün heç vaxt azmır. Mövzu təqib ediləcək hərəkəti diktə edir. Həmçinin, bəzi keçidlər tamamilə müasir həyatın ən adi ifadə üsullarını təşkil edən və Preverin sabit formalı şeirlərin vahid prosodik qəlibinə üstünlük verdiyi üslub nümunələri üzərində modelləşmişdir” [8, s. 392].

Preverin istifadə etdiyi ifadə vasitələri barəsində tədqiqatçılar müxtəlif fikirlər söyləmişlər. **Jerom Royer**ə görə “bu vulqar, prozaik ifadə vasitələri poetik janrı müasirləşdirir, yeniləyir və ona yaşanmış təcrübə görünüşü verir. Belə nəticəyə gələ bilirik ki, poeziyaya forması ədəbi keyfiyyət təqdim etməyən və buna görə də oxucu üçün cəlbedici olmayan nərsədən qaçmaq üçün yönəlirik. Bu, ədəbiyyatdakı dəyişiklikləri və hər şeydən əvvəl materiya ilə maraqlanan, ən azı iradədə obyektivliyə diqqət yetirən estetik seçimləri əks etdirir. Odur ki, əgər, Jak Prever bu üslub nümunələrindən istifadə edirsə, yenə də onları öz poeziyası ilə, əvvəlcə ritm və

melodiya ilə, fonetik qaydalara uyğun bir oyunla, sonra isə xüsusi həssaslığa dəlalət edən bir dillə aşılayır. [9, sə.98].

Bütün bu deyilənləri « Pour faire le porterait d'un oiseau » şeirində aydın görmək mümkündür. Şeiri oxuduqca hiss olunur ki, buradakı ifadə tərzı digərlərininki kimi deyil. Bu şeiri ilə Prever sanki oxucunu ovsunlayır, onu reallıqdan qoparıb başqa bir dünyaya apararaq rəssam kimi hiss etməsinə nail olur. Dörd dəfə təkrarlanan " quelque chose – nəsə bir şey" anaforası oxucunu öz rəsmını təsəvvür etməkdə sərbəst buraxır. Prever bu şeirdə göstərir ki, rəssam gözəlliyi yaratmağı bacaran sənətkar olmalıdır. O, dünyaya açılmalı, qeyri-mümkün, qeyri-vizual və zahirən ziddiyyətli görünən hissləri tablosunda əks etdirməyi bacarmalıdır. Rəssamlıq sehrli bir hərəkət kimi görünür, lakin rəsmın uğuru rəssamın daxili keyfiyyətlərindən asılıdır. Qislen Kotəntən bu şeir haqqında yazır: “Bu şeir poetik bir manifestdir, yəni hər kəs yaza bilər, hətta mümkün olmayan şeyləri belə. Yaxşı yazı, bu vəziyyətdə olduğu kimi, oxucunu qeyri-reallığa, qeyri-mümkünə, ağılsızlığa apara bilər” [10].

Yeniliklərlə müşayət olunan Prever poeziyasında forma və məzmun baxımından fərqlənən şeirlərdən biri də “İnventar”dır. Bu şeirdə fellər, obyekt, yaxud insanların kəmiyyət göstəricisi yoxdur və ilk baxışda bütün bu elementlər arasında mövzu vəhdətinin olmaması insanı təəccübləndirir. Yenə sürrealistləri xatırladan azad təxəyyül görünür. Müasirlik təkcə üslub nümunəsi ilə deyil, tamamilə gözlənilməz, izahı belə çətin olan yeni poeziya tərzı ilə ifadə olunur. Oxucunun bu şeiri necə hiss etməsindən bəhs edən Pyer Veiz yazır: “Bu şeirdə nə cümlələrdən, nə müddəalardan, hətta misralardan belə danışa bilmərik, amma oxucu dərhal şeirin, poeziyanın orada olduğunu bilir” [11, s. 34].

J.Preverin məşhur şeirlərindən biri “Cortège –Kortej” adlanır. Bu həm də onun icad etdiyi yeni poetik formanın adıdır. Şeirdə Prever iki-iki alınan hazır ifadələrdəki tamamlıqları sistematik olaraq tərsinə çevirir. Əldə olunan təsvirlər poetik, hətta yumoristik effekt yaradır, eyni zamanda daha dərin perspektivləri təlqin edir:

Un vieillard en or avec une montre en deuil
Qızıldan olan qoca və yasda olan saat

Un vieillard en deuil avec une montre en or
Yasda olan kişi ilə qızıldan olan saat.

Şeiri yenidən oxumalı, eyni zamanda ifadələrin mənalı olması üçün lazımı dəyişikliyi etməliyik. Bu cür yerdəyişmə hipallaj¹ adlanır. Bu sürrealist texnikasıdır. Yerdəyişmədən ibarət olan bədii ifadə formasıdır: gözlənilməz dəyişiklik və sözlərin yaxınlaşması. Cümlədə isimə adətən başqası ilə əlaqəli olan və təəccüb doğuran bir tamamlıq əlavə olunur. Şeir Fransada dil- ədəbiyyat dərslərində çalışma kimi tətbiq edilir. Öyrəncilərə tamamlıqların yerini dəyişərək ifadələrin düzgün formasını bərpa etmək və Preversayağı «Cotège» şeiri kimi şeir tərtib etmək tapşırılır. Bu şeirin yazı üslubu Prever tərəfindən poeziyaya gətirilən yenilikdir.

Prever poeziyasındakı yeniliklərdən biri də bəzi şeirlərində ingilis sözlərindən istifadə etməsi ilə bağlıdır. Bu mənada Preverin “Chant song” (Nəğmə) şeiri daha xarakterikdir. Prever burada ingilis və fransız sözlərini sintez edir:

Oh girl fille
oh yes je t’aime
oh oui love you

oh girl fille
oh flower girl je t’aime tant

[.....] Chant song (Spectacle 1951) [12, səh. 48]

Şeir bu cür 60 qısa misradan ibarətdir. Şair bir dildən digərinə keçərək söz oyunları qurur. O, burada mavi quşu, təbiət elementlərini, ayı, balaca evi, yuxulu bağ, çayı, dənizi, gülləri, mavi, qırmızı rəngləri, uşaqları, zaman anlayışını gənc qız obrazı ilə birləşdirərək ona olan sozsuz sevgisini ifadə edir.

Bundan başqa “Paris At Night” şeirində də adından göründüyü kimi Prever başlıq üçün ingilis dilindən istifadə edib. (Paroles) [13, səh. 204]

« Rain song-Yağış nəğməsi » şeirində də Prever ingilis və fransız sözlərini qarışdırır:

Rain rain rain

Il pleut des cats

Il pleut des dogs

Il pleut des boys et des girls.

Yağış yağış yağış

Pişiklər yağır

İtlər yağır

Oğlanlar və qızlar yağır

.....

Et puis love dream

Sonra isə sevgi arzusu

(Choses et autres) [14, səh. 202]

« Hyde Park » adlı şeirin adı da göründüyü kimi ingiliscədir. Şeirin sonunu da Prever yarı fransız yarı ingiliscə olan bir cümlə ilə tamamlyır.

Le Devil save the Dream-

Şeytan arzunu xilas edir

(Choses et autres). [14. Səh 205]

O cümlədən “Charmes de Londres- Londonun cazibələri” adlı şeirdə fransızca olan bəndlərin başlanğıcında yarı ingilis, yarı fransızca olan bu misraları Prever iki dəfə nəqarat kimi işlədir.

« Love

“ Sevgi

Love is money chéri “

Sevgi puldur əzizim”. (Histoires) [15, səh. 201]

Beləliklə, J.Prever şeiri müxtəlif səviyyələrdə yeniləməyə və modernləşdirməyə davam edir: sözün yeni istifadəsinin “ənənəvililiyi” alt-üst etdiyi yeni formanın yaranmasına səbəb olur. Sözləri sabit ifadələrdən ayırmaqla dilə sahib çıxmaq, onu yaşatmaq, başqa sözlə desək, onun təkamülünü və gələcəyə yönəlməsini təmin etmək olar. J.Prever mütləq şəkildə sadıq yazıçı olmaya bilər, lakin o, müvəqqətilik anlayışı ilə sıx bağlıdır. Şair hesab edir ki, dəyişilməz, sabit olanı rədd edərək ölümdən qaçmaq, daha yaxşı bir dünyada yaşamaq üçün yeni bir dillə yeni bir həyata üz tutmaq lazımdır. Preverin bu fikirlərini təsdiqləyərək Pikon yazır: “Əsas təəssürat sadə zəhinləri, eləcə də öz düşüncələrindən yorulanları məmnun edən baxış

və dilin təzəliyidir. Xalq poeziyası? Əlbəttə. O həm də ədəbiyyat üçün ən etibarlı cavanlıq mənbəyidir [6, səh.233].

J.Prever poeziyasının yeniliyi və müasirliyi həm də dayanmadan bir birinə təsir edən iki sahə ilə bağlıdır: incəsənət və elm. Məlumdur ki, elmi inqilablar müasir həyatla yanaşı XX əsr poeziyasına da güclü təsir göstərmişdir. Bu isə öz növbəsində poeziya ilə elm arasındakı əlaqədən yaranan yeniliklərə yol açdı. Fütürizm və sürrealizmin təsiri ilə yaranan neologizmlərin Prever poeziyasında istifadəsi bu baxımdan böyük maraq oyadır. Maria Kaddur “Jak Prever poeziyasında müasirliyin estetikası adlı” elmi məqaləsində yazır: “Prever sürrealizmdən təsirlənən bir şair kimi dilin funksiyasının yeni tərifini, söz və yazı səhifəsi üçün yeni rolunu təklif edir. Onun üçün şeir vəhşi uşaq və saf, qərribə mənzərədir. O, sabit, ənənəvi dil qaydalarını qəbul etmir. Şair həm gündəlik həyatı təsvir etmə tərzini, həm də poeziyası ilə yeni və istehlakçı cəmiyyəti dəyişir. O, yeni tərəqqi və tərbiyə fəlsəfəsini açır. Onun üçün müasirlik kor-koranə imitasiya üzərində, həmçinin yaradılmış ictimai sistemlərə qarşı inqilabdır, yaradıcı ruh və təbiət üzərində aqlın yüksəlişidir. Prever bizi əminliklərimizdən, biliyimizdən və alınan bütün ideyalardan imtina edərək dünyaya başqa cür baxmağa dəvət edir. Hətta, Prever özü də artıq yaradıcı insana inanmır, arzular və xəyallar dünyasına, hər şeydən əvvəl saf və vəhşi təbiətə üz tutur” [16,s. 577-579].

Qeyd etmək lazımdır ki, J.Prever sürrealist ziddiyyətləri dünyaya realist baxışla birləşdirməyə imkan verən sintetik poetik forma kimi “sərbəst şeir” (“vers libre”) anlayışına əsaslanaraq sürrealistlərin fikirlərini xüsusi şəkildə yenidən nəzərdən keçirir. O, sürrealistlərin metafora, müqayisə və üslub fiqurlarından istifadə sahəsindəki kəşflərini yenidən nəzərdən keçirmişdir [17, s.3]. Tədqiqatçı E. Yu. Marunina şairin sərbəst seirləri barəsində danışarkən qeyd edir ki, Preverin “sərbəst şeiri” sürrealist estetikanın obrazlı ziddiyyətlərini (“avtomatizm”, “barışmazların barışması”), “sürreal” və “realın”ın sintezini, ətrafdakı gerçək hadisələri təsvir edir. “Bu cür xüsusi şeir yazma anlayışı, şairə şeiri “yüksək” bir janr kimi cəmiyyətin bütün təbəqələrinə çatdırmağa imkan verir” [18, s.87].

Preverin təqdim etdiyi yeni şeir formaları arasında şeir -ssenarilər diqqəti xüsusilə cəlb edir. Ümumiyyətlə, Preverin poetik estetikasında mühüm rol oynayan incəsənət növləri içəridə kino ilk sırada gəlir. Kino üslubunun poeziyada tətbiqi Prever yaradıcılığındakı novatorluğu daha qabarıq xarakterizə edir. “Preveri xüsusi edən onun 30-40 -cı illər fransız kinosunun ən mühüm ssenaristlərindən biri olmasıdır” [19, səh 11]. Kino onu Fransada tanıdaraq şöhrət qazandırdı və onun poeziyasında kinonun təsiri çox güclü hiss olunur. Əslində Prever yaradıcılığa dialoq və kino üçün ssenarilər yazmaqla başlamışdı. Poetik realizm hərəkatının əsas fiquru, Preverlə uzun müddət əməkdaşlıq edən fransız kinorejisoru Marsel Karne onu "fransız kinosunun yeganə şairi" hesab edirdi.

Preverin nəhəng yaradıcı şəxsiyyəti özündə şair, dialoq ustası, ssenarist, dramaturq, və vizual sənətkar kimliklərini ehtiva edir. Onun yaradıcılığı müxtəlif aspektləri əhatə edir: şeirlər, ssenarilər, film dialoqları, mahnılar və kollajlar. “Bu aspektləri bir-birindən ayırmaqdan uzaq olan şair yaradıcılığının ahəngdarlığını

dahiyanə şəkildə qoruyub saxlayır, təsnifata müqavimət göstərərək bir janrdan digər janrla əlaqə qurur. ” [20, Səh. 275] Bütün bu deyilənlər onun şeir-tamaşa (poèmes - spectacles) və şeir-filmlərində (poèmes-films) aydın nəzərə çarpır.

Prever hər şeydən əvvəl teatr dialoqları ilə maraqlanırdı. “L’Accent grave” şeir-tamaşasında buna ən gözəl nümunədir :

MÜƏLLİM

Şagird Hamlet!

ŞAGİRD HAMLET (dik atılaraq)

Aha.....Nə.....Bağışlayın Nə baş verir.....Nə varBu nədir?

MÜƏLLİM (nərazi halda)

Hamı kimi “buradayam” deyə bilməzsiz? Mümkün deyil, siz hələ də buludlardasız

ŞAGİRD HAMLET

Buludlarda olmaq və ya olmamaq!

[.....]

“L’Accent grave” (Paroles səh.56)

Qislen Kotəntən yazır: “Bu şeir Preverin uyğunlaşdığı tam azadlığı göstərir, burada o, hətta səhnə istiqamətləri üslubunda şərhlər təqdim edən qısa bir teatr səhnəsini inkişaf etdirir. O, Şekspirin pyesi əsasında qurulmuşdur , burada müəllim və tələbə Hamlet arasında qurulan münasibətlə komikləşir. Məşhur “olum və ya ölüm...” dilemmasına yenidən toxunan Prever məktəbi tənqid etməyə davam edir: o, yəni məktəb, öz səlahiyyətlərindən istifadə edərək xəyallarda, "buludlarda" yaşayan uşağı nizama salmaq istəyir, çünki onun təxəyyülü hələ də onu “hamı kimi” etmək istəyən cəmiyyət tərəfindən məhv edilməmişdir. “Hamı kimi fransızca”, müəllim tərəfindən bu formulun üçüncü dəfə təkrarı gülüş doğurur” [10].

Preverin « Addition-Hesab » adlı şeiri də eynilə bu üslubdadır. Şair burada riyaziyyat və poeziyanı sintez edərək müştəri ilə qarson arasındakı dialoqu kiçik teatr səhnəsi kimi təqdim edir.

Gi Otier özünün “Hebdromadaires” kitabında yazır: “30-cu illərdə özünü dialoqçu senarist kimi aşkar edən Prever deyirdi : Bir az da canlı azadlıq verilməsi şərtilə mən kinonu sevirəm. Bir az utancverici, insanı narahat edən filmlərə üstünlük verirəm... Hər şeyə rəğmən eyni zamanda bir həyat tərz, ifadə tərz tapdığım üçün sevindim... ifadə tərzləri bir birinə çox oxşardır . Elə filmlər var ki, həmişə bir baletdir, bir şeirdir” [21, s.26].

Vang Xizinin aşağıdakı sözləri bu fikrin davamı kimi səslənə bilər: “Onun bəzi şeirlərində real kiçik filmlər görə bilərik. Şair poetik mətnlərində kinematografik üsullardan istifadə etməkdən çəkinmir: yavaş və sürətli hərəkət, yaxın plan, montaj və izləmə kadri və s. O, tez-tez sinematik üsüldən indiki məqamlar silsiləsi kimi istifadə edir. Preverin poeziyası beləliklə hərəkətdədir, bir obrazdan digərinə keçiddən ibarətdir” [20, s.278].

« Rue de Seine » - Sena küçəsi

Rue de Seine dix heures et demie –

Sena küçəsi axşam saat

le soir
au coin d'une autre rue
un homme titube... un homme jeune
avec un chapeau
un imperméable
une femme le secoue...

on birin yarısı
başqa bir küçünün küncündə
papaqlı
plaşlı
bir kişi səndələyir...gənc adam
bir qadın onu silkələyir....

Burada kino effekti göz qabağındadır. Prevert fotoqraf olmaq istəyir və şeir özünün yalnız zaman və məkanda donmuş baxışlarından ibarətdir. Təsvir yaratmaq üçün bütün vizual detallar var.

Bu kinematografiya texnikası Preverin alter egosudur. O, tablo-şeyri film-şeyrlə əvəz edir. « Prevere, bu sənin yaratdığın şeir deyil, sadəcə kinodur, demək olar. Halbuki bu, şeirin özüdür » [22].

Poeziya ilə kinonun sintezi Preverin « Dejeuner du matin » « Inventaire », « Chez le fleuriste », « Le message », « Grasse la matinée », « Crosse en lair », « Les événements » kimi şeirlərində də müşahidə olunur.

Bir sözlə, ssenarist təcrübəsi, şübhəsiz ki, Preverin poetik yazısına təsir göstərir. Onun yaradıcılığında ani vizual obrazlar, obraz yaradan sözlər, ideya assosiasiyaları ssenarini idarə edən müəllifin ilhamına uyğun olaraq bir-birini izləyir, üst-üstə düşür, uzaqlaşır və ya bir araya gəlir. [20, s. 281]. Preverin poeziyasında onun ssenarist kimi fəaliyyətinin böyük rol oynadığını qeyd edən T. V. Balaşova yazır: “Preverin üslubunun formalaşmasında onun dialoq yazıçısı və ssenarist kimi kino üçün uzun müddət işləməsi mühüm rol oynadı. Onun poeziyasının quruluşu ilə kinematografiya arasındakı qarşılıqlı əlaqə Preverin üslubunun əsas xüsusiyyətlərindən birini - canlı, yaddaqlan obraza istiqamətlənməni üzə çıxardı” [23, s.310].

XX əsr fransız poeziyasının inkişafında J.Preverin xidmətləri əvəzsizdir. Onun poeziyaya gətirdiyi yeniliklər nəinki fransız şerinə, eləcə də dünya söz sənətinə böyük töhfələr verdi. Canlı xalq dilini gözəl bilən və duyan şair “hər şeyin poetik ola biləcəyi fikrini irəli sürərək” [20, s.282] şeirləri vasitəsilə bunu əyani şəkildə sübut edir. Ənənəvi şeirin hüdudlarından kənara çıxan Prever cəsarətli eksperimentlərilə elmlə incəsənəti birləşdirdi, eləcə də poeziya ilə kinonun və tamaşanın gözəl sintezini yaratdı.

Ədəbiyyat

1. Jean- Robert NGUEMA NNANG. La Poésie française du XX e siècle . De 1900 à Mai 68. L'Harmattan, Paris 2012. Səh.80-82.
2. <https://www.poetryfoundation.org/poets/jacques-prevert>
3. Maurice Nadeau « Jacques Prévert ou l'avènement de la poésie matérialiste » . Littérature présente. Paris: Corrèa, 1952. 255-256.
4. Andrée Bergens. Jacques Prévert. Paris: Editions universitaires, 1969.
5. Kənan Sarialıoğlu. Jaques Prevert. Yaşamı, Sanatı və Şiirleri. Ankara 2017. Səh. 45.

6. Gaétan Picon,. « Jacques Prévert ». Panorama de la littérature française. Paris: Gallimard, 1960. Səh.228-233.
7. <https://www.radiofrance.fr/franceinfo/podcasts/dernieres-pages-avant-la-nuit/jacques-seguela-la-pub-c-est-la-poesie-de-la-rue-1584264>
8. Jacques Poujol,. « Jacques Prévert ou le langage en procès ». The French Review 31-5 (1958). Jstor.12 Jun. 2013. Səh.387-395
9. Jérôme Royer, Paroles de Jacques Prévert : l'engagement d'un poète populaire. May 2014. USA
10. <https://cotentinghislaine.wixsite.com/website-3/prevert-parcours-paroles>
11. Pierre Weisz. « Langage et imagerie chez Jacques Prévert ». The French Review. Special Issue-1 (1970). Jstor. Web. 5 Sep. 2013. Səh. 33-43
12. J. Prévert , Spectacles.1951. səh. 48 Éditions Folio
13. J.Prévert, Paroles. (2005). Éditions Folio.Səh.204.
14. J. Prévert , Chose et autres.(1992). Éditions Folio. Səh.202,205
15. J.Prévert , Histoires. (1992). Éditions Folio . Səh.201
16. Youssef Kara Ali, Fayka Majbour ,Maria Khaddour. L'esthétique de la modernité dans la poésie de Jacques Prévert.2014 .Səh. 577-579
<http://journal.tishreen.edu.sy/index.php/humlitr/article/view/1358>
17. Бобкова Н.Г. Особенности индивидуально-авторского стиля Жака Превра на примере стихотворений «Утренний завтрак», «Семейное» и «Лентяй» 2016.Səh.3
18. Марунина Е.Ю. «Свободный стих» Жака Превра в контексте сюрреалистической эстетики «разрушения» // «Вестник Литературного института им. А.М. Горького», №1, 2004. – səh.87-97.
19. Claire Blakeway. Jacques Prévert: Popular French Theatre and Cinema. London –Toronto, Fairleigh Dickinson, 1990. Səh.11
20. Wang Xizi .Vers une analyse stylistique du langage poétique de Jacques Prévert. Universités de Whan et de Clermont-Auvergne, avril 2016. Səh. 254-282.
21. Guy Authier ,Hebdromadaires, Paris, Éditions, 1972, səh. 26
22. Orhan Suda , Sözlər. 03.1999. <http://www.siirparki.com/prevertedair4.html>
23. Тамара Владимировна Балашова. «Игровая техника» сатирической инвективы: Жак Превр .Французская поэзия XX века. – Москва, 1982. – səh.310.

Şəmilova Şahnaz Vəqif qızı

JAK PREVER POEZIYASINDA ƏNƏNƏ VƏ NOVATORLUQ XÜLASƏ

XX əsr fransız sürrealizminin əsas nümayəndələrindən olan Jak Prver sələflərindən fərqli olaraq sadə, lakin ehtiraslı, istehzal, yumor və incəlik dolu poeziya üzərində işləyir. Xalq mədəniyyətinə bağlı, anarxist və libertar olan bu parisliyə görə yaradıcılıq ən bayağı gündəlik həyatla əlaqəli bir çox şifahi yaradıcılıqla kəşf edilir. Jak Prever, xalqın dil dühasına arxalanaraq, poeziyasında ardıcıl ifadələr və xalq nitqi istifadə edərək onu poetik vərdişlərdən azad edir.

Məqalədə Prevrin yaradıcılığındakı bu xüsusiyyətini özündə daşıyan şeirlər və onların analizi nəzərdən keçirilir. “Paroles” şeirlər toplusundan sonra çap olunan “Histoires”-da yer alan şeirlərin tanış hekayə modellərini izləməsi aşkara çıxarılır. Prever poeziyanı küçə dilinə kökləyir. O, öz istedadı və bacarığı ilə gündəlik dili poeziyaya çevirir. Reklam şüarları, adət-ənənələr, hazır ifadələr və klişelər də buna təsir edir. Preverin forma və məzmun baxımından seçilən, sürrealist texnikanın tətbiq olunduğu “Cortège”, “Inventaire”, “La crosse en air” kimi şeirlərinin adı çəkilmişdir. Yeniliklərlə müşayiət olunan Prever poeziyasında ingilis və fransız dillərinin sintezini özündə birləşdirən şeirlərdən nümunələr göstərilmişdir. Kinomataqrafiya üslubunun Prever poeziyasında tətbiqinin nəticəsi olan, şairin yaradıcılığındakı novatorluğu xarakterizə edən tamaşa-şeir və film-şeir kimi müasir şeir növləri haqqında məlumat verilmişdir.

Шамилова Шахназ Вагиф кызы

ТРАДИЦИЯ И НОВАТОРСТВО В ПОЭЗИИ ЖАКА ПРЕВЕРА
РЕЗЮМЕ

В отличие от своих предшественников, Жак Превр, один из главных представителей французского сюрреализма XX века, работает в простой, но страстной, ироничной, юмористической и тонкой поэзии. Для этого привязанного к народной культуре парижанина, анархиста и либертарианца творчество открывается через множество словесных творений, связанных с самой банальной повседневной жизнью. Жак Превр, опираясь на лингвистический гений народа, освобождает его от поэтических привычек, используя в своей поэзии связанные выражения и просторечную речь. В статье рассматриваются стихотворения в творчестве Превра, имеющие данную характеристику, и их анализ. Стихи в «Истории», опубликованные после «Пароля», следуют знакомым повествовательным образцам. Превр основывает поэзию на уличном языке. Своим талантом и мастерством он превращает повседневную речь в поэзию. На это также влияют рекламные слоганы, традиции, готовые фразы и клише. Упомянуты такие стихотворения Превра, как «Кортеж», «Инвентарь», «Кросс в воздухе», отличающиеся по форме и содержанию и использующие сюрреалистические приемы. В поэзии Превра показаны примеры стихотворений, сочетающих синтез английского и французского языков, сопровождаемые новациями. Даны сведения о современных типах поэзии, таких как пьеса-стихия, фильм-стих, которые являются результатом применения в поэзии Превра кинематографического стиля, характеризующие новаторство творчества поэта.

Shamilova Shahnaz Vagif gizi

**TRADITION AND INNOVATION IN THE POETRY OF JACQUES
PREVERT
SUMMARY**

Unlike his predecessors, Jacques Prevert, one of the main representatives of French surrealism of the 20th century, works on simple but passionate, ironic, humorous and subtle poetry. For this Parisian, attached to folk culture, anarchist and libertarian, creativity is discovered through the many verbal creations associated with the most banal everyday life. Jacques Prevert, relying on the linguistic genius of the people, frees it from poetic habits by using coherent expressions and vernacular speech in his poetry. In the article, the poems in Prevert's work that have this characteristic and their analysis are considered. The poems in "Histoires", published after "Paroles", are revealed to follow familiar narrative patterns. Prevert roots poetry in street language. He transforms everyday language into poetry with his talent and skill. Advertising slogans, traditions, ready phrases and clichés also affect it. Prevert's poems such as "Cortège", "Inventaire", "La crosse en air", which are distinguished in terms of form and content, and apply surrealist techniques, are mentioned. Examples of poems combining the synthesis of English and French are shown in Prevert's poetry, accompanied by innovations. Information is given on modern poetry types such as poem-play, poem-film, which are the result of the application of cinematographic style in Prevert's poetry, which characterize the innovation of the poet's creativity.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.03.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.03.2024

**Rəyçi: prof. H.Ə.Əliyeva tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**